

Kom mai, du skjønn milde

av Øyvind Norheim, Nasjonalbiblioteket

Denne «vårsangenes mor» har vært en gjenganger i norske skolesangbøker – og utallige andre sangbøker – i mer enn 150 år. Den første gang vi støter på sangen i norsk drakt er i 1850. Da finner vi sangen i to skolesangbøker: Ludvig Mathias Lindemans *Tyve Sange for 2 Stemmer, Sopran og Alt, eller Tenor og Bas*¹ og i Johan D. Behrens' *Skole-Sangbog indeholdende to-tre- og firestemmige Sange. Første Hefte, 40 tostemmige Sange for Sopran og Alt, eller Tenor og Bas*². Hvem av dem som faktisk var først ute, er uvisst.³ Det vi imidlertid vet, er at sangen – med Mozarts melodi – allerede fantes i dansk språkdrakt i to danske skolesangbøker, femte hefte av A.P. Berggreens *Sange til Skolebrug* (1844)⁴ og brødrene Erslevs *Haandbog ved Sangunderviisningen i Skoler* (1845)⁵. Begge sangbøkene har fire strofer av Overbecks sang oversatt til dansk.⁶ Mens Lindeman i sitt sanghefte tar med alle fire strofene uforandret (Berggreen og Erslev er så å si identiske), gjengir Behrens bare de to første strofene, begge lett «fornorsket» samt enkelte andre forandringer (Violen = Fiolen; den saae! = dig saa!) Men den mest radikale forandringen er at Behrens etter å ha benyttet Berggreens fire første verselinjer fra andre strofe, fortsetter med med Berggreens fire første verslinjer fra tredje strofe med første verselinjes første ord forandret fra «Dog» til «Men»: «Men naar sig Lærker svinge [...]» I sangbokens andre utgave utvider Behrens sangen til tre strofer, men utvidelsen består kun i at første strofe gjentas med en lett forandret begynnelse: «Kom derfor Maj, du milde!», og denne versjonen holder han fast ved i sangbokens etterfølgende utgaver.

Sangens tre første strofer, slik vi finner dem hos Berggreen:

Kom, Mai, du søde milde!
Gjør Skoven atter grøn,
Og lad ved Bæk og Kilde
Violen blomstre skjøn.
Hvor vilde jeg dog gjerne,
At jeg igjen den saae!
Ak, kjære Mai! hvor gjerne
Igjen i Marken gaee!

Om Vintren kan man have
Vel mangt et Tidsfordriv;
Man kan i Sneen trave –
Aa ja, et lystigt Liv;
Har Leeg af mange Arter,
Især ved Juletid;
Vel ogsaa Kanefarter
Paa Landet hid og did.

Dog naar sig Lærker svinge
Mod Sky med lifligt Slag,
Paa Engen om at springe –
Det er en anden Sag!
Men nu min Kjæphest rolig
I Krogen hist maa staae;
Thi udenfor vor Bolig
Man kan for Søl ei gaee.

Behrens' bearbeidelse (her tatt fra andre utgave):

Kom Maj, du søde, milde!
Gjør Skoven atter grøn,
Og lad ved Bæk og Kilde
Fiolen blomstre skjøn.
Hvor vilde jeg dog gjerne,
At jeg igjen dig saa!
Ak, kjære Maj! hvor gjerne
Gad jeg i Marken gaa!

Om Vintren kan man have
Vel mangt et Tidsfordriv;
Man kan i Sneen trave –
Aa ja, et lystigt Liv!
Men naar sig Lærker svinge
Mod Sky med lifligt Slag,
Paa Engen om at springe –
Det er en anden Sag!

Kom derfor Maj, du milde!
Gjør Skoven atter grøn,
Og lad ved Bæk og Kilde
Fiolen blomstre skjøn.
Hvor vilde jeg dog gjerne,
At jeg igjen dig saa!
Ak, kjære Maj! hvor gjerne
Gad jeg i Marken gaa!

Det er Behrens' versjon av sangen som har hatt sterkest gjennomslag i norske (skole)sangbøker. Og de aller fleste beholder Behrens' tekst så å si uforandret! Som eksempel på hvor forsiktig moderniseringene har vært, kan vi bringe versjonen i Mads Berg skolesangbok fra 1970⁷:

Kom mai, du skjønne, milde,
gjør skogen atter grønn,
og la ved bekk og kilde
fiolen blomstre skjønn.
Hvor ville jeg dog gjerne
at jeg igjen deg så!
akk, kjære mai, hvor gjerne
gadd jeg i marken gå!

Om vint'ren kan man have
vel mangt et tidsfordriv;
man kan i sneen trave –
å ja, et lystig liv!
Men når seg lerker svinge
mot sky med liflig slag,
på engen om å springe –
det er en annen sak!

Kom derfor mai, du milde,
gjør skogen atter grønn,
og la ved bekk og kilde
fiolen blomstre skjønn.
Hvor ville jeg dog gjerne
at jeg igjen deg så!
akk, kjære mai, hvor gjerne
gadd jeg i marken gå!

Opphavsmannen til teksten

I dag burde ikke være noen som helst tvil om at diktets rette opphavsmann er Christian Adolf Overbeck (1755–1821). En grundig redegjørelse for den saken får man på nettsidene til Deutsches Volksliedarchivs Liederlexikon.⁸ Overbeck, som var knyttet til dikterkretsen kalt

Göttinger Hainbund, skrev sine fem strofer med tittelen *Fritzchen an den May* i 1775, trykt i Göttinger Musenalmanch for 1776.

Til tross for fakta har det, særlig i Norge, dannet seg en tradisjon hvor en «D. Jäger» (eller «Jäger») blir kreditert teksten. Første gang vi treffer på dette, er i andre utgave av Behrens' sangbok, og det har tydeligvis vært avgjørende for norske sangbokutgivere frem til i dag, siden det stort sett er Behrens' tekstversjon de har hatt som utgangspunkt. Behrens har antagelig overtatt opplysningen fra Tyskland hvor enkelte utbredte sangbøker også angir Jäger som tekstforfatter fra 1840-tallet og et stykke fremover.⁹ Men tross alt forekommer den opplysningen bare unntaksvis i tyske sangbøker. I danske sangbøker har vi ikke truffet på opplysningen. Helt annerledes er det altså i Norge, hvor opplysningen om Jägers forfatterskap synes udiskutabel.

Unntaket er L.M. Lindeman som i sin sangbok fra 1850 angir samme opphav som sitt danske forelegg – enten forelegget nå er Berggreen 1844 eller Erslev-brødrenes Haandbog fra 1845 – rett og slett «Efter det Tydske». Det er mulig at det er brødrene Erslevs sangbok som har vært Behrens' utgangspunkt; i alle fall har Nasjonalbiblioteket et eksemplar som har tilhørt Behrens med påskriften «Johan D. Behrens. Kjøbenhavn 27/6 45». Men i sin første utgave av Skole-Sangbog 1850, har Behrens ingen forfatteropplysninger, heller ikke «Efter det Tydske». Et foreløpig uavklart problem er hvem som er ansvarlig for oversettelsen til dansk. Det kan selvsagt være Berggreen, men han ville vel normalt ha opplyst om det; han var vanligvis nøye på det. En kilde, og den er til gjengjeld amerikansk, peker på Frankenau, og det kan godt være mulig, men det er et problem vi får komme tilbake til.¹⁰

Daniel Jäger er ikke noen helt ukjent person, verken i musikk- eller litteraturhistorien. Og han har hatt en viss forbindelse til Mozarts verker, både som oversetter fra italiensk til tysk og som forfatter fikk han en viss utbredelse, særlig med sangen «O wie lieblich ist's im Kreis / Trauter Biederleute» til Franz Anton Hoffmeisters melodi; den skal ha vært mye brukt i frimurerkretser.¹¹ Men noen forbindelse mellom Jäger og den sangen som her er temaet, kan altså ikke påvises.

I *Norsk songbok* finner vi fra 1927 og til og med den reviderte utgaven fra 1991 en nynorsk versjon av folkehøyskolemannen Anders Mo (1869–1932).¹²

Melodien

Wolfgang Amadeus' Mozarts melodi til Overbecks tekst har i dag ingen seriøs konkurrent. Den første som tonsatte teksten var imidlertid G. H. L. Wittrock (1777), senere tok også Johann Friedrich Reichardt tak i teksten og komponerte en fin sang (1781) som fortjener oppmerksomhet, men den er ikke spesielt godt egnet til allsang. Flere andre av tidens komponister ble også inspirert av teksten, men da Mozart i sitt siste leveår (1791) skrev sin som allsang uovertrufne melodi, ble alle øvrige konkurrenter raskt glemt. Nå skal det legges til at Mozarts melodi har gjennom gått små forandringer hos de forskjellige utgiverne opp igjennom tidene, uten at vi skal komme nærmere inn på detaljene i denne sammenheng.¹³ Hos oss synes den versjonen Mads Berg har i sin sangbok å ligge tettest opp til Mozarts versjon.

Til slutt: Overbeck foretok flere forandringer av teksten etter hvert som den ble trykt i forskjellige samlinger. Det finnes også utgaver med i alt ti strofer, bl.a. med Mozarts melodi.¹⁴ Men om Overbeck selv har hatt noe med alle disse versjonene å gjøre, strides de lærde.

¹ *Tve Sange for 2 Stemmer, Sopran og Alt, eller Tenor og Bas*, udsatte af Ludvig M. Lindeman. Andet Hefte. Christiania: F. T. Steens Bogtrykkeri, 1850.

² *Skole-Sangbog indeholdende to- tre- og firestemmige Sange*. Udgiven af Joh. D. Behrens. Første Hefte, 40 tostemmige Sange for Sopran og Alt, eller Tenor og Bas. Kristiania: Udgiverens Forlag, [1850].

³ Lindeman og Behrens var ubarmhjertige konkurrenter i skolesangbok-markedet, og var alltid på vakt mot uautorisert gjenbruk av sangstoff som de selv mente å ha opphavsrett til (selv om opphavsrettsinstituttet på den tiden fortsatt bare var et glimt i juristenes øyne).

⁴ *Sange til Skolebrug*, udgivne af A. P. Berggreen. [5te Hefte]. *Iste Samling for tre og fire eensartede Stemmer*. Kjøbenhavn: Reitzel, 1844.

⁵ *Haandbog ved Sangunderviisningen i Skoler, indeholdende en kortfattet Musikkunde, Syngeøvelser, samt 30 eenstemmige og 30 tostemmige Sange*, samlet og udgiven af Christian og Emil Erslev. Kjøbenhavn: Lose & Olsen, 1845.

⁶ Vi skal nedenfor ta opp «forfatterproblemet» som stort sett har vært et norsk problem.

⁷ *Skolens sangbok med metodisk retledning for underviisningen i sang og musikk*. [Over tittelen:] Mads Berg. 25. reviderte utgave, 3. opplag ved Åse og Arnfinn Klakegg. Oslo: Aschehoug, 1970.

⁸ Frauke Schmitz-Gropengiesser: «Komm, lieber Mai und mache». I: *Populäre und traditionelle Lieder. Historisch-kritisches Liederlexikon*. URL: http://www.liederlexikon.de/lieder/komm_lieber_mai_und_mache/; 15.05.2013.

⁹ F.eks. den svært utbredte *Musikalischer Hausschatz der Deutschen. Eine Sammlung von 1000 Liedern und Gesängen mit Singweisen und Klavierbegleitung*. Gesammelt und herausgegeben von G.W. Fink. Zweite unveränderte Ausgabe. Leipzig: Gustav Mayer, 1845. (Første utgave 1843.)

¹⁰ Kilden her er *National- og Selskabs-Sange med Musik*. Samlet af Knut Henderson. Fjerde betydelig forøgede Udgave. Chicago: John Anderson Publishing Co., 1903.

Rasmus Frankenau (1767–1814) var en dansk lege og dikter. Han leverte flere danske gjendiktninger av tyske forfatters dikt og andre tekster. Bl.a. har han oversatt Mozarts Requiem til dansk.

¹¹ Se bl.a. August Heinrich Hoffmann von Fallersleben: *Unsere volkstümlichen Lieder*. Herausgegeben und neu bearbeitet von Karl Hermann Prahl. Hildesheim: Olms, 1966. Opptrykk av 4. utg. Leipzig, 1900 og Max Friedlaender: *Das deutsche Lied im 18. Jahrhundert. Quellen und Studien*. 2. unveränderter reprografischer Nachdruck der Ausgabe 1902. Hildesheim: Olms, 1970.

¹² *Norsk songbok for ungdomsskular og ungdomslag*. Utarbeidd av ei nemnd på grunnlag av Olaus Alvestad: Norsk Songbok. Utgjevi av Noregs Høgskulelærarlag. [Ny utgåve]. Oslo: J. W. Cappelens forlag, 1927.

¹³ Se bl.a. http://www.liederlexikon.de/lieder/komm_lieber_mai_und_mache.

¹⁴ Se utgaven av Mozarts samlede verker: http://dme.mozarteum.at/DME/nma/nmapub_srch.php?l=1.